

TUCTY HLÍDAJÍCÍCH BABIČEK

Československo, konec prosince 1989

Starý sovětský autobus se s vrzáním ubíral po matném obrysu československé silnice. Nad námi přenechávaly tmavé odstíny šedé poměrně neochotně místo o něco světlejšímu šedavému zbarvení. Přišel úsvit Štědrého dne. Uvnitř vozidla vládlo ticho. *Tamožňa* z nás vysála energii, jako bychom kromě dokumentů a cenností museli na hranicích nechat také životní sílu. Nyní se z nás stali opravdoví uprchlíci. Na sovětské půdě jsme patřili k národu, jakkoli strašlivému, ale tady jsme najednou byli duchové, tuláci, tvorové postrádající jasný cíl nebo přináležitost. Tahle podivná svoboda, kdy člověk není vázán ničím vyjma slitování druhých, se stále drží mé duše a nejspíš i duše mnohých jiných bývalých emigrantů.

Hrůza, kterou si na hranici prožil, tátovi loučení se Sovětským svazem ulehčila. Táhlo mu na dvaapadesát a stihl si nahromadit zásoby milých chvil a hezkých vzpomínek – jež mu ani SSSR nedokázal vzít –, jenže *tamožňa* spálila jakoukoli nostalgii na popel. Máma si neustále připomínala, že se *tamožníkům*, antisemitům i komunistické straně SSSR s každým ujetým kilometrem vzdalujeme. Pozorovala řady chalup usazených na kopečcích kolem cesty. Z okapů visely věnce tykví

a sušených paprik a mámu ta bukolická slovanská krajina z nějakého důvodu přesvědčila o tom, že se za hranicemi dá začít nový život. Já si jen pamatuji ticho, veliké ticho a to, že jsme rozdali nemalou část našich ubývajících zásob vodky na benzinkách a kontrolách, přes než jsme putovali.

Když řidič zahrnul k rozlehlému, fádnímu nádraží v Bratislavě a vypnul motor, už se stmívalo. Stroj párkrát škytl a pak ze sebe vyplivl zbytky života. Dál povolení řidičů nesahalo. Dělníci, kteří skládali bedny do nákladních vlaků, si nás nevšimli; Židé tudy neprojížděli poprvé. Zašlo za námi několik znuřených československých policistů, již nám označili víza a s lahví vodky v ruce se zase odloukali pryč. Yura, táta a Sergej Kantler koupili jízdenky do Rakouska. Ke všem mužům se dostala informace, že máme zamířit na vídeňskou stanici Westbahnhof, ale víc nic nevěděli. Lidé, kteří SSSR opustili před námi, směřovali na Westbahnhof; a další plány jsme neměli.

Než se tři řidiči vydali na zpáteční cestu, odvedl si vedoucí skupinky tátu bokem. „Dávejte si pozor na Kantlerovy,“ varoval ho. „Vešli do *tamožni* a neuplynulo ani pět minut, když do autobusu naklusal *tamožník* a rovnou si to hrnul k penězům, co jste nám zaplatili. Nechal nám jen to, co jsme potřebovali, abychom se dostali nazpět do Char-kova. Už se nám to stalo i na jiných hraničních přechodech, jenže tenhle zmetek se ani nenamáhal s hledáním. Vzal to přímou čarou k mojí sedačce. Jak to asi mohl vědět?“

Táta přikývl. Zaznamenal, že další řidič bankovky pečlivě skládal do drobné záklopký pod sedadlem. („Hřeje mě to na zadku,“ prohlásil muž, zatímco ho táta pozoroval, jak rubly ukrývá.) Kantlerovi se od počátku chovali podivně. Sergej trval na tom, že přijdou první na řadu, a kontrolou proklouzli za půl hodinky. Před cestou se nás (a také Zhislinových) Sergej i jeho manželka několikrát vyptávali, co

ze zakázaných věcí s sebou vezeme, a jakmile jsme překročili hranice, udržovali si odstup. Možná že nás i řidiče zaprodali (nebyli by první) anebo si jen připadali trapně, poněvadž je na rozdíl od nás netrápili.

Na bratislavském nádraží mluvil s řidičem jenom táta. Yura upadl na dobrých pár dnů po hraniční prohlídce do šoku a nepamatuje si, že by ho na Kantlerovy někdo upozorňoval. Máma si myslí, že jsou to kecy a že si to táta vybájlil. Každopádně zatímco v Yurově i naší rodině zanechala péče *tamožníků* hrůzu a děs, Kantlerovi si mezitím zdřímlí v autobuse. Sergej a jeho rod už s námi tak či tak následně sotva promluvili a my jsme se zařídili obdobně.

Nastoupili jsme do běžného, vetchého komunistického vlaku s kupé po dvou lavicích a postranní uličkou procházející jednotlivými vagóny. Posouvací skleněné dveře mi připomněly zoo a průhledné klece opic a plazů. V našem výběhu se povalovaly kufry a mezi nimi se proplétali rodinní příslušníci. Táta až dosud udržoval purpurová zavazadla vyrovnaná ve vojenském uspořádání, jenže teď ho zmáhala únava, a tak dočasně povolil a nechal kufry spočívat tam, kde byly. Znovu přikvačil večer a z černých oken se do kupé vracely naše odrazy, což podtrhávalo skutečnost, že nyní nám zbývají pouze zavazadla a naše těla.

Když jsme přerachotili československou a rakouskou hranici, nasedla do vlaku skupina celníků. Muži v uniformách nás znervózňovali, ale rakouští inspektoři nevyvolávali žádné potíže: věnovali nám pár letmých pohledů, na víza přibyla další razítka a zase jsme si to vrzali tmou. Temno konečně narušily menší stanice a poté oranžová zář vídeňského nádraží Westbahnhof. Vlak zastavil, dveře se otevřely a my jsme vystoupili na nástupiště přetékájící uprchlíky. Někteří museli dorazit ještě před námi. Jiní zjevně přicestovali stejným vlakem – ani jsme si jich nevšimli. U schodů zevlovali nosiči, z tlampačů bzučela oznámení a všude kolem švidrali, protahovali se a zívali příslušníci

srocení sovětských Židů, kteří přecházeli z pohybu do nehybnosti, z vlaku na zem, z komunismu ke svobodě.

Do ospalého okamžiku vpadl malý, baculatý pán v modrém blejzru, jemuž na kulatém, prasecím obličejí seděly brýle. Vkrácel mezi nás, zatímco se za ním táhlo šest nebo sedm pomocníků, s tvářemi zabořenými do jakýchsi dokumentů, kteří se chvílemi rozhlíželi po nástupišti, jako by jejich okolí s dostupnými informacemi tak docela neladilo. První mužik se prodral davem, otočil se a pronikavě anglicky zaječel. „Potřebujeme, abyste se urychleně přemístili na *tuhle* stranu nádraží. Pusťte se do toho! Honem!“

„Co to říká? Co chce?“ ozývalo se brumlání, a i když jeho slova někdo přeložil, vůbec to nezabralo. „Co je na tamtom koutě tak zvláštního? Co s námi bude dál? Co je to za lidi?“ Buclatý pán přelétl očima nástupiště a rty se mu bezhlesně hýbaly. Nakonec se pustil znovu do řeči. Navzdory své drobné postavě vládl silným hlasem, jenž se šířil celým sročením; strašně záleží na tom, abychom odešli do *tamhletoho* zákoutí. Pomalu jsme se přesouvali. Jednotlivci se drželi svých rodin, rodiny se rozdělily podle měst – Moskvané sem, obyvatelé Leningradu tam atd. Pán se proplétal zmatkem tam a nazpátek a občas si letmo prohlédl nějaké vízum. Okamžitě jsem k tomu vepříkovi pojal odpor. Když se k nám prasecí rypáček přiblížil, táta zaslechl, jak mumlá něco o teroristech za humny a nutnosti ihned opustit Vídeň. Táta mužova slova bezmyšlenkovitě přeložil a další znalci angličtiny se patrně zařídili stejně, poněvadž dav rozčeřil tlumený šum.

Nastal Štědrý večer a po nástupišti spěšně klopytali jedinci, kteří ponechali nákupy na poslední chvíli, a s rukama plnými krabiček a balíčků se už už viděli doma. Civěli jsme na to, jak jsou oblečení, a natahovali jsme krky, abychom zahlédli alespoň něco z jejich nákladu. Spousta Rakušanů nám zaskočené pohledy opětovala a já si

v určitou chvíli uvědomil, že jakkoli mi Západané připadají exotičtí, jsme to ve skutečnosti *my*, kdo sem nenáleží. Kromě naší rodiny se uzávěrku žádostí o azyl v Americe, spadající na 31. prosince, smažila stihnout celá řada ostatních – dorazily další vlaky, jež vychrlily uprchlíky přijíždějící přes Krakov, Budapešť a Bratislavu, takže se sročení rozrostlo na víc než sto lidí. Prasečí rypáček uvítal každou novou várku osob napůl prosebným a napůl ostrým příkazem „Přesuňte se na tuhle stranu“. Jeho podrážděný výraz svědčil o tom, že by si k Vánocům ze všeho nejvíc přál pár borderských kolíí, které vynikají v řízeném nahánění ovcí. Jenže navzdory jeho úporným modlitbám se psi ne a ne objevit, a tak si vždy pouze povzdechl a znovu spustil svůj proslov.

Mezi nástupišťem a nádražní halou poletovala v desetiminutových intervalech vysoká dáma. Na sobě měla dlouhý hnědý kabát a nad hlavou se jí tyčila věž tmavých vlasů prokvetlých stříbrem. Stále si vybavuji, jak si vítr pohrával s jejím natupírovaným účesem a opíral se do neupevněných rožků dokumentace, kterou si tiskla k hrudi. Táta si vykládal s nedalekou skupinkou arménských Židů a vzpomínal při tom na restaurace, na něž narazil před pěti lety cestou do Jerevanu. Fascinovaně jsem ho sledoval. Jako my všichni hodil před třemi dny celý svůj život přes palubu. Nyní se z něj stal cizinec v cizí zemi, jenž uvázl na neznámém nádraží, a to zcela bez peněz a prakticky i bez majetku, nepočítáme-li nějaké hrnce a náhradní spodní prádlo. Na místě mrzlo, jídlo nám došlo už ten den ráno, celá jeho rodina podléhala nervozitě, stejně jako Arméni a nakupující Rakušané, prasečí rypáček dělilo od masivního aneurysmatu akorát silnější kýchnutí a táta si tu klidně vychvaloval kvalitu arménského šiš kebabu, která rozhodně převyšovala gruzínskou, natož pak ázerbájdžánskou verzi daného pokrmu. Takový on prostě byl.

Zvony ohlašující půlnoční mši zahlaholily městem, proud nakupujících vyschl a na nádraží vjel se skřípěním poslední vlak. O dvě hodiny později seběhla ze schodů na nástupiště ona žena s vysokým drdolem prokvetlých vlasů zapletená v živém hovoru s prasečím rypáčkem. „Venku stojí autobusy,“ pronesl. „Rychle do nich nastupte, jsou zde teroristi! Co se nevejde dovnitř vozidel, musí zůstat tady. Je třeba, abychom ihned opustili Vídeň!“

Ve zlomku okamžiku jsem se zcela upnul na přesun. Strč a štouchni, všechno popadni. Napřed babičku a velká zavazadla. Po schodech nahoru k dlouhé šňůře čekajících autobusů. Zvol si autobus a kufry tam nech, babička je pohlídá. Běž nazpátek a vezmi další. Lina s mámou už míří za babičkou. Spočítej zavazadla. Za mnou jde táta. Postrč, zatáhni, pohni se k autobusu. Babička sedí na kufry a na všechno dohlíží. Vedle ní je jiná babička. A pak jsou tam ještě další. Tucty hlídajících babiček, které strážejí kufry. Nalož zavazadla do autobusu. Skládej a počítej, skládej a počítej. Kde jsou Zhislínovi? Najdi volná místa. Polštář přítomen. Táta přítomen. Máma, Lina, babička i soudruh Medvěd přítomni. V pořádku.

Nevím, jestli nás původně chtěli nějak rozdělit nebo spočítat, ale takové plány se ve světle hazardního přemísťování rázem rozplynuly. Poté, co se ujistili, že je náš autobus plný, kdosi cosi vyštěkl na řidiče, který razantně zařadil jedničku a odrachotil pryč. Žádné teroristy jsme nezahlédli.

Tlustý mužik se nezbláznil. Západní Evropu postihl vražedný nápor radikálního islámského terorismu dlouho předtím, než dorazil k americkým břehům. Ještě znepokojivější je, že některé teroristické útoky mířily přímo na sovětské emigranty. V roce 1973 zadržela rakouská vláda tři členy skupiny Černé září, palestinské organizace nechvalně známé kvůli Mnichovskému olympijskému masakru roku 1972, když mířili do vídeňského hotelu přechovávajícího sovětského uprchlíky,

aby ho vyhodili do povětří. Později toho roku unesla sekta Sai'ka vlak z Bratislavy do Vídně (z trasy, kterou jsme přijeli i my) plný migrantů mířících na Západ: teroristé přednostně požadovali, aby Rakousko uzavřelo hranice a odmítlo přijímat vysídlené sovětské Židy. A 27. prosince 1985, pouhé čtyři roky předtím než jsme vystoupili na nástupiště nádraží Westbahnhof, se na přední stránky mezinárodního tisku dostala Organizace Abú Nidala, a to kvůli koordinovaným útokům na římských a vídeňských letištích zaměřeným na pasažéry aerolinky El Al Israeli, které si vyžádaly 19 mrtvých a 138 raněných. Obraz teroristů číhajících pod koly vlaků představoval nadsázku; avšak potřeba evakuovat obrovské shromáždění sovětských Židů hemžících se na nekrytém nástupišti souzněla s realitou.*

Autobus se proplétal vídeňskými ulicemi. Štědrý večer pokročil a zakleté město dřímalo. Zpoza obrovských prosklených výloh nás lákaly řady louskáčků, loutek, cukrovinek a čokolád. Na náměstích zářily vánoční stromečky; věnce sněhových vloček, půlměsíců, nádherných ornamentů a spletitých pozlátek obepínaly ulice a vinuly se kolem pouličních lamp. Výzdoba vyhlížela jasně, slavnostně, různorodě a ani v nejmenším nepřipomínala chabé novoroční žárovky, které se vyvěšovaly v Rusku. Silnice nás rovněž zaskočily – hladký povrch

* Proč vynakládala palestinská teroristická uskupení lidské i materiální zdroje, jen aby zasáhla vystěhované, domoviny zbavené rodiny v Rakousku? Poněvadž když se do Izraele přistěhovalo deset sovětských Židů, získal Izrael v očích džihádistů deset vojáků, deset pracantů, o deset víc utiskovatelů a okupantů. A v roce 1989 nežilo v Sovětském svazu Židů deset, ale 1,4 milionu. Neviděli v nás rodiny bez domova; pro ně jsme se stali armádou vyčkávající na povel k útoku. A takto nás, jak jsme zjistili, vnímali nejen teroristé.

postrádající výmoly nás jako by přenesl do země, kde lidé jezdili po másle. Vídeň zmizela v dálce a třpyt vánočního osvětlení nahradily červené a bílé odrazky lemující dálnici. I ty nás po putování tmavými československými a stepními cestami překvapily. Rakušané je dokonce marnotratně umisťovali na vedlejší silnice a parkoviště. *Kolik světla mají tihle lidé k dispozici?*

V autobuse bylo náramně teplo, seděli jsme na měkoučkých sedadlech a z rádia nám vyhrávala vážná hudba. Obestřela nás kombinace hudby, tepla a jemného kolébání. Poprvé od chvíle, kdy jsme vyrazili z Charkova, jsme ztratili vládu nad situací, což nás paradoxně uklidnilo. Neměli jsme na vybranou. Nevěděli jsme, kdy zastavit ani kam se vydat; neuměli jsme místní jazyk, jenže na tom nezáleželo – nacházeli jsme se v bezpečí a posouvali jsme se kupředu. Půl hodiny poté, co jsme opustili Vídeň, skoro celý autobus spal.

Když do mě táta šťouchl, abych se probral, motor běžel naprázdno na parkovišti osvětleném silnými reflektory posazenými na velké budově. Kromě ní nebyla v dohledu jediná stavba. Poblíž parkovalo pár dalších autobusů a lidé z nádraží už stihli vystoupit a teď si vyšlapávali cestičky v čerstvě napadlém sněhu. Nyní, když jsme nechali město za sebou a upoutali se k autobusům, vyhlíželi pracovníci klidněji a sebevědoměji. Baculatý pán v modrém blejzru se bavil s malým, plešatým mužem, který se zvládl zapotit navzdory tomu, že tu stál bez kabátu, pouze v tenké košili a kravatě. Po pár minutách zamával na své pomocníky, již se rozprostřeli a každý si to namířil k jednomu z autobusů. K našemu dorazila ona vysoká dáma s drdolem, oblečená v hnědém kabátu. Řidič vyskočil ven, pootvíral úložné prostory a začal vyházet kufry do sněhu, zatímco my jsme se pustili do díla. Už jsme si kupodivu vypracovali účinný a zaběhaný postup: *já s tátou nosíme věci*

z parkoviště do budovy, babička je hlídá uvnitř, máma s Linou na parkovišti. Vyraz zpátky a jde se znovu, počítej a tahej, počítej a tahej.

Táta zavazadla nosil a já vlekl, a když jsem svůj náklad složil na dohled babiččina bedlivého zraku, táta se už vracel pro další. Chvilíčku jsem se vydýchal. Lidé klopytali o svůj majetek, zatímco plešatý pán poletoval po sněhu způsobem, který připomínal matadora tančícího s padesáti býky. Svět obklopující parkoviště halila hutná, sametová temnota. Při nádechu mě v plicích štípal studený vzduch. Připadal mi ostrý, řídký a čistý, a to se mi zamlouvalo, neboť mě probudil a dovolil mi soustředit se spíš na zimu než na hlad. Kolem se protlačil zástup emigrantů obtížených zavazadly. Nacházeli se mezi nimi i Yura Zhislin a jeho syn Igor. Igor se na mě přes svůj hustý knír usmál a já jsem odběhl, abych odtáhl další kufr.

Rodiny se shromáždily kolem svého majetku a každý si pro sebe uzmul kousíček vestibulu. Vysoká dáma v hnědém kabátě si našla místo u zadní stěny před řadou mužů. Hlavy rodiny jí donesly poslední doklad, který jim zbyl – bledě zelené sovětské výstupní vízum. Sestávalo z několika složených listů, jež před třemi dny zely prázdnou, avšak mezitím na nich vyrazila přehršle pečeti, razítek a čmáranic, za niž by se nemusela stydět ani mezinárodní úmluva. Paní si údaje zaznamenala na podložku s papírem, načež odeslala příslušného uprchlíka za plešatým mužem v tenké bílé košili, který vládl krabičkou plnou klíčů od pokojů.

V davu náhle propukla epidemie nemocí a podivných zdravotních potíží, poněvadž všichni usilovali o co nejlepší místnost. Někdo měl slepou matku; kdosi se zotavoval z operace břicha. Když přišla řada na nás, začal táta, který se nerad prosil o almužnu, koktat. Pán k němu vzhlédl a v ruměném obličejí mu zaskvěly modré oči. „Nětřeba starosti,“ zaskřehotal se silným německým přízvukem. „Vám já

pokoj seženu. V pořádku.“ A za pár minut za námi došla blondýnka se dvěma klíči.

Napřed jsme s tátou vyrazili nahoru nalehko, abychom zhodnotili situaci. V místnůstkách se nacházela pouze postel, stůl a skříňka, přičemž prostoru kolem už moc nezbyvalo. „Celé dva pokoje, dvě postele, to je paráda!“ přemítal táta. „Lina se vyspí s babičkou a máma dostane druhou postel a my dva – *muži*,“ zamrkal na mě (strašně se pyšnil tím, jak jsem mu pomohl s kufry), „už něco vymyslíme. Pokud se dostaneme k nějakému jídlu, uskladníme ho na balkonech; v tomhle počasí nám krásně nahradí ledničku. Souhlasíš?“

Civěl jsem na podlahu. Zmáhala mě únava a krutý hlad, jenže jsem vyrostl na linoleu a dosud jsem netušil, že by se podlahy pokryté kobercem mohly vyskytovat i *jinde* než v pohádkách *Tisíce a jedné noci*. „Souhlasíš?“ zopakoval táta, aby mě vytrhl z transu způsobeného kobercovými vlákny.

„Souhlasím!“ přikývl jsem a snažil jsem se při tom znít co možná nejmůžněji. Odspěchali jsme dolů, abychom dámám sdělili dobré zprávy.

Když jsme všechno složili na podlahu, koberec prakticky zmizel. Polehávali jsme s mámou na posteli a sledovali jsme, jak táta zápasí se zavazadly. Máma nadhodila, že by to mohlo počkat do rána, a já jsem s ní naprosto souhlasil, jenže táta tvrdošíjně odolával a pravděpodobně by stihl všechno uspořádat, kdyby se neobjevila ona mladá blondýnka, nepodala mu ubrousek s rozmazaným číslem a neposlala nás dolů. Tam jsme se zařadili na konec fronty vedoucí do jídelny. Na jejím počátku stál stůl s kávou, čajem a drobnými *dalaman*ky, lehce potaženými máslem. Každý člověk vyfasoval hrneček a křupavý, horký kousek pečiva. Já jsem ze svého schválně jen postupně uždíboval, protože jsem se kdysi v nějaké knížce dočetl, že by se po dlouhém